-11- Schoolmaatschappelijk werk op de Surinaamse lagere school

-11.1- Inleiding

Het fundament voor het formele onderwijssysteem in Suriname is tijdens de koloniale periode van het land gelegd. Het spreekt daarom vanzelf dat dit systeem vooral vóór de staatkundige onafhankelijkheid van het land sterk onder invloed stond van de onderwijssituaties in het toenmalige moederland (Nederland). Toen in 1876 de leerplichtwet voor kinderen van 7 – 12 jaar werd vastgelegd, is het Nederlands als schooltaal ingevoerd.

Suriname maakt, evenals vele van zijn ex-koloniale zusterlanden, op elk gebied van zijn maatschappelijke ontwikkeling een moeilijke periode door. Na ruim 25 jaar onafhankelijkheid kan bij lange na - ondanks de grote rijkdom van het land aan delfstoffen – niet gesproken worden van een natie met een stabiele economie, een goede gezondheidszorg en een zich kwalitatief ontwikkelend onderwijssysteem.

Ofschoon het Nederlandse onderwijsniveau voor de meeste Surinaamse beleidsmakers in grote mate als streefniveau heeft gegolden, is het niet gelukt gelijke tred te houden met het zich in snel tempo ontwikkelende onderwijs in Nederland. Dit is één van de belangrijkste redenen voor het feit dat niet alleen op het gebied van het onderwijs maar ook op dat van de jeugdzorg, Suriname een zeer grote achterstand heeft. Uit ons onderzoek is gebleken dat er nauwelijks sprake is van een gestructureerde en gespecialiseerde vorm van maatschappelijk werk, terwijl de groep sociaal belemmerde leerlingen relatief zeer groot is. De ondersteuningsdiensten van de school (het onderwijs) en haar (zijn) probleemleerlingen spelen nog geen rol van grote betekenis.

Het is onze bedoeling om op basis van de resultaten van onze literatuurstudie en empirisch onderzoek een aan de Surinaamse situatie aangepast model te ontwikkelen voor efficiëntere en effectievere sociaal-pedagogische hulpverlening en didactische begeleiding van de Surinaamse leerlingen in het primair onderwijs. De uitkomsten van ons onderzoek waren voor ons aanleiding om voor dit model het schoolmaatschappelijk werk (‘school social work’, zie hoofdstuk 10) als centraal uitgangspunt te kiezen. Belangrijke redenen voor deze keuze zijn:

- de grote omvang van het aantal probleemleerlingen op de Surinaamse lagere scholen bij wie het accent van de oorzaken van hun problematiek valt op buitenschoolse factoren (bijvoorbeeld thuissituatie, armoede, drugsgebruik). Het SMW sluit hier goed bij aan, omdat het zich richt op de relatie kind-school-ouders-maatschappij, waarbij het belang van het kind centraal staat. Bovendien is de drempel naar de hulp van het schoolmaatschappelijk werk laag;
- de luide roep van actoren in het veld (schoolleiders, leerkrachten en ouders) om een vorm van hulpverlening die niet alleen de school (het onderwijs) maar het totale leefmilieu van de jeugdigen en hun ouders moet omvatten;
- de maatschappelijke veranderingen in de 21ste eeuw, de ontwikkelingen in de wetenschap en in de praktijk van het leven die een integrale benadering van problemen vereisen. Ook de onderwijsproblematiek maakt een dergelijke aanpak noodzakelijk. In dit licht bezien zou het SMW, door een brugfunctie te vervullen tussen onderwijs en de bestaande voorzieningen binnen de jeugdzorg, een positieve invloed kunnen uitoefenen. Hierdoor kan ook een goede basis worden gelegd voor een multidisciplinaire aanpak van de onderwijsproblematiek;
- de zwakke sociaal-economische situatie waarin Suriname zich reeds lange tijd bevindt;
- een zo efficiënt mogelijk gebruik van het nog beschikbare kader.

Doordat het SMW door zijn brugfunctie onderwijs en bestaande instellingen binnen de jeugdzorg verbindt, hoeven geen andere nieuwe diensten gecreëerd te worden die een aanslag op de schaarse financiën zullen plegen. Alleen de kosten die verbonden zijn aan de activiteiten voor de opleiding van gekwalificeerde schoolmaatschappelijk werkers en voor de herstructurering van bestaande diensten, zullen gedekt moeten worden.

Na de definitieve keuze voor het SMW als centrale werksoort binnen het door ons te ontwikkelen model voor verantwoorde sociaal-pedagogische hulpverlening en didactische begeleiding, zullen wij antwoord moeten geven op de onderstaande basisvragen die de bouwstenen voor ons model vormen:

a. Welke van de bestaande vormen of combinaties van vormen van SMW zou het best aan de Surinaamse situatie beantwoorden?
b. Welke ontwikkelingen/maatregelen worden in de Beleidsnota 2001-2005 aangekondigd in verband met het primair onderwijs in Suriname?
c. Wat zijn de ontwikkelingen/maatregelen die betrekking hebben op de (jeugd)hulpverlening (ondersteunende diensten voor de school, samenwerkingsverbanden, beleid, enz.) die in de Beleidsnota (zie b) staan aangegeven?
d. Aan welke randvoorwaarden zal de invoering van het SMW moeten voldoen?

Nadat de vragen a, b en c zijn beantwoord, zullen wij scherp in beeld brengen aan welke belangrijke randvoorwaarden (d) moet worden voldaan en welk stroomschema voor de invoering van het SMW zal worden gevolgd. Hierna zullen wij het profiel van de schoolmaatschappelijk werker schetsen die in de Surinaamse situatie zou moeten functioneren, om ten slotte het door ons ontwikkelde model te presenteren.

-11.2- Het schoolmaatschappelijk werk in Suriname

-a- Een voor Suriname geschikte SMW-vorm

In de paragraaf over het SMW in Nederland (hfdst. 10 § 10.3) is duidelijk geworden dat, ondanks de veel omvattende doelstellingen van deze werksoort, het op diverse manieren kan worden georganiseerd. Het kent dus vele varianten. In 'Handleiding voor managers' (Van Weezel, DSO, 1997) worden vier varianten van schoolmaatschappelijk werk onderscheiden:
1. schoolgebonden SMW;
2. schoolnabij SMW;
3. schoolgericht SMW (SGMW);
4. schoolmaatschappelijk werk in het Zorgteam – WSNS.

Ad. 1
Bij het schoolgebonden SMW is de maatschappelijk werker in dienst van de school of gedetacheerd naar de school en verbonden aan het schoolteam. De SMW'er doet zoveel mogelijk zelf de hulpverlening en bouwt een eigen netwerk op.

Ad. 2
Schoolnabij SMW wordt geboden door jeugdhulpverleningsinstellingen die stedelijk of provinciaal werken. De maatschappelijk werker gebruikt de jeugdhulpverlening als invalshoek: is zowel intermediair als behandelaar. Er wordt minder gebruik gemaakt van bestaande buurtnetwerken en andere voorzieningen.

Ad. 3
Het SGMW is gericht op de school, maar is geen onderdeel van de school. Er is sprake van een combinatie van Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW) en SMW. Deze combinatie is aantrekkelijk, omdat de SMW-functie gebruik kan maken van de AMW-functie door middel van: de diversiteit in deskundigheid van een team AMW, de kennis van de sociale kaart, de opgebouwde samenwerkingscontacten op lokaal niveau, de werkzaamheden in de eerste lijn en de aanwezigheid in de buurt.
De schoolgerichte maatschappelijk werker opereert hier dus vanuit een team AMW en kan gebruik maken van de deskundigheid en steun van zijn/haar collega's. Doorverwijzen is daardoor eenvoudig: korte lijnen.

Het SMW legt de nadruk op de functies preventie, consultatie, intermediair, voorlichting en maakt voor de hulpverlening gebruik van de organisaties die er al zijn. Afhankelijk van de vraag van de school worden de diensten afgestemd.
De schoolmaatschappelijk werker richt zich op de combinatie leerkracht-kind-ouders-maatschappij, waarbij het kind centraal staat. Omdat het SMW kan voortborduren op de functie AMW is deze werkvorm efficiënt. De tijdsinvestering blijft bijvoorbeeld beperkt door gebruik te maken van datgene wat al aanwezig is.

Ad 4
Het schoolmaatschappelijk werk in zorgteams van het samenwerkingsverband is ontstaan vanuit de opdracht van 'Weer Samen Naar School' (WSNS).
De maatschappelijk werker beoordeelt in het perspectief van het speciaal onderwijs of in de gezinssituatie van de aangemelde leerling positieve dan wel negatieve factoren te vinden zijn met betrekking tot leer- en/of gedragsproblemen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een oudervragenlijst of een gezinsonderzoek. In het zorgteam wordt advies gegeven over de gewenste hulpverlening aan kind en gezin. De verbinding van de schoolgericht maatschappelijk werker (variant 3) met de maatschappelijk werker van het Zorgteam (variant 4) zorgt voor wederzijdse aanvulling. In het voortraject van aanmelding bij het Zorgteam heeft de schoolmaatschappelijk werker van de basisschool een functie. Deze kan de bevindingen over de leerling toelichten in de bespreking in het Zorgteam.

Alvorens wij ons richten op de Surinaamse situatie moeten wij stellen dat de vier genoemde vormen van schoolmaatschappelijk werk alleen in de stad Rotterdam (Nederland) bestaan. De wezenlijke verschillen tussen deze vormen zijn vooral gelegen in het aantal uren dat de maatschappelijk werker per kind/school heeft en zijn/haar dienstverband (bijvoorbeeld met het AMW of de Jeugdhulpverlening). Bij de Functiegroep van het NVMW die met het hele land te maken heeft, wordt niet voor een bepaalde instelling gekozen. Wel moet de gekozen instelling aan bepaalde voorwaarden voldoen (De la Rie; 1979).

Beschouwen wij de uit ons onderzoek in Suriname naar voren gekomen onderzoeksresultaten, dan zou wat het openbaar onderwijs en de grootste twee denominaties van het bijzonder onderwijs (EBGS/RKBO) betreft, het schoolgericht maatschappelijk werk zoals besproken onder Ad. 3, de meest geschikte vorm zijn. De belangrijkste reden voor deze keuze is het feit dat het AMW een bestaande gestructureerde hoofdafdeling van het ministerie van Sociale zaken en Volkshuisvesting in Suriname is. Onder deze afdeling vinden wij ook secties voor de jeugdzorg, kindervoeding en gehandicaptenzorg. Er is voldoende kennis van de sociale kaart en er bestaat een netwerk van samenwerkingscontacten op landelijk niveau, waardoor aan de diversiteit en omvang van het team van maatschappelijk werkers, na evaluatie, de nodige aanpassingen zouden kunnen worden aangebracht. Van hieruit (het AMW) kunnen (vanuit de integrale hulpverleningsgedachte) relaties worden gelegd met de daarvoor in aanmerking komende diensten van de ministeries van Onderwijs (de Dienst Begeleiding en Jeugdzaken), Volksgezondheid (het Medisch Opvoedkundig Bureau), Justitie en Politie (de Afdeling Jeugdzaken, Kinderpolitie en Kinderbescherming) en Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu (Dienst Arbeidsbemiddeling).

Wat de kleinere denominaties betreft, lijkt ons een combinatie van het schoolgebonden SMW (besproken onder Ad. 1) en het zojuist besproken schoolgericht maatschappelijk werk de meest ideale vorm te zijn. Vanwege het relatief kleine aantal scholen zou de schoolmaatschappelijk werker naar een of meerdere scholen kunnen worden gedetacheerd en verbonden kunnen worden aan de betrokken schoolteams. De SMW'er doet, uiteraard met gebruikmaking van de relaties met het AMW, zoveel mogelijk zelf de hulpverlening en bouwt een eigen netwerk met de bestaande voorzieningen en diensten binnen het Onderwijs en de Jeugdzorg op.

-b- Ontwikkelingen in het primair onderwijs

Een verantwoord model voor efficiënte en effectieve hulpverlening kan niet ontwikkeld worden zonder voldoende kennis van de ontwikkelingen die de beleidsmakers op gang brengen, hebben gebracht of nog van plan zijn te brengen op het gebied van onderwijs en jeugdhulpverlening.
Wat houdt dit beleid (zie § 3.3) in? Ook ten aanzien van de behoefte aan SMW'ers is het van belang om de ontwikkelingen binnen het primair onderwijs te kennen. Het maatschappelijk werk kan aansluiten bij deze ontwikkelingen om een zinvolle samenwerking te laten ontstaan. De plannen voor het onderwijs hebben wij ontleend aan de onderwijsparagraaf van de Beleidsnota 2001 – 2005 en de Regeringsverklaring voor dezelfde periode. Voor het primair onderwijs geldt het volgende:

- De regering wil dat het gehele onderwijs dient te staan in het kader van de vorming van alle burgers tot versterking van hun optimaal functioneren in de samenleving. Die vorming zal niet alleen de beroepsvoorbereiding, de ontwikkeling van algemene vaardigheden en de normatieve oriëntatie, maar ook de lichamelijke en culturele ontwikkeling van de leerlingen en studenten moeten betreffen. Over de normatieve oriëntatie wordt gezegd (Regeringsverklaring, 2001-2005 p. 10):

"Voor wat de normatieve oriëntatie betreft, zullen er programma's worden gepresenteerd, gericht op o.a. persoonlijkheidsontwikkeling, sociale en emotionele vorming en attitudevorming. De Regering acht het van belang dat middels deze programma's de karakterontwikkeling van het opgroeiende kind ter hand wordt genomen. In deze programma's zullen waarden en normen zoals eerlijkheid, oprechtheid, rechtvaardigheid, trouw, hulpvaardigheid, geduld, vriendelijkheid en openheid een voorname plaats innemen".
Het accent zal dus sterk gelegd worden op de realisatie van de pedagogische opdracht van de school (het onderwijs). De regering is van plan om in dit verband het totale onderwijsbestel op de kortst mogelijke termijn in nauw overleg met alle actoren op alle niveaus te herstructureren en te reorganiseren.

- Met betrekking tot de taalproblematiek wil zij een studie laten verrichten betreffende de aanpak.
- In deze regeerperiode zal worden overgegaan tot het gebruik van aangepaste curricula, met name voor het onderwijs in het binnenland en tot invoering van de moedertaalbenadering in de eerste klassen van de lagere school.
- Ten aanzien van het kleuteronderwijs willen de beleidsmakers bijzondere aandacht besteden aan het curriculum voor dit niveau van onderwijs en aan een verantwoord pakket (programma) voor de 'vroege-kind-stimulatie.'
- De regering geeft aan dat zij op basis van de resultaten van een evaluatie de onderwijsaccomodaties, de leer- en hulpmiddelen en de kwaliteit van het onderwijs grondig zullen aanpakken. In het speciaal onderwijs zullen in de toekomst de mogelijkheden voor degenen die voor dit onderwijs in aanmerking komen zodanig worden uitgebreid, dat aan personen met een handicap optimale ontplooiingskansen worden geboden.
- De beleidsmakers zijn van plan alle middelen aan te wenden om de onderwijssituatie in het binnenland ten goede te keren. Zij schrijven hierover het volgende:

"Het ministerie van Onderwijs en Volksontwikkeling (MINOV) zal in samenwerking met de bijzondere diensten en met de ministeries van Regionale ontwikkeling, Sociale Zaken, Volksgezondheid, Binnenlandse Zaken, Justitie en Politie en Defensie het zogenaamde 'nucleussysteem' introduceren waarbij in een geografisch afgebakend gebied een centrum wordt opgezet van waaruit de omliggende dorpen worden bediend".

Ofschoon de in het voorgaande aangegeven plannen erg algemeen gesteld zijn, kunnen wij voor wat betreft de ontwikkelingen (maatregelen) met betrekking tot het onderwijs constateren dat voor de beleidsmakers geldt dat alle burgers in de samenleving zo optimaal mogelijk moeten kunnen functioneren. Daarbij spelen vooral de beroepsvoorbereiding en de normatieve oriëntatie een grote rol. De gewenste herstructurering en reorganisatie van alle onderwijsniveaus zou zodanig moeten zijn dat op elk gebied het onderwijs wordt aangepast aan de moderne ontwikkelingen.

-c- Ontwikkelingen in verband met de (jeugd)hulpverlening

Voor de efficiëntie en effectiviteit van een te ontwikkelen model voor hulpverlening aan onze doelgroep is ook kennis van de ontwikkelingen in de (jeugd)hulpverlening van bijzonder belang. Er zal immers op deze kennis een beroep gedaan moeten worden om een zo verantwoord mogelijke en aangepaste vorm van hulpverlening te ontwikkelen. In de paragraaf onderwijs van de beleidsnota staat het volgende:
"De jeugd vormt een aanzienlijk deel van het ontwikkelingspotentieel in ons land. Het is daarom nodig om door middel van een consistent en planmatig beleid te investeren in deze groep jonge Surinamers. De Regering zal er op toezien dat er op systematische wijze aandacht wordt besteed aan de voorzieningen ten behoeve van de jeugd en aan maatregelen tot het aanpakken van de problemen waarmee de verschillende groepen onder het jonge deel van ons volk worden geconfronteerd".
Onder de zorg van de overheid vallen onder meer de opvang van kinderen van werkende ouders (ook na school) de begeleiding van drop-outs en werkloze jongeren, de training en vorming om verantwoordelijkheden te dragen, de bescherming tegen de gevaren van drugs- en alcoholgebruik, de mogelijkheden voor studie, arbeid, sport en recreatie. Deze taak zal de regering aanpakken met de steun van de particuliere organisaties die op het gebied van de jeugd werkzaam zijn.

Met betrekking tot het zittenblijvers en het drop-outprobleem citeren wij het volgende:
"Het zittenblijven en het drop-outverschijnsel zullen worden teruggebracht tot aanvaardbare proporties. Door gedegen onderzoek zullen de werkelijke omvang en de oorzaken van de tegenvallende studieresultaten worden bepaald, waarna gepaste maatregelen zullen worden genomen".
Welke de gepaste maatregelen zijn, wordt niet aangegeven. De beleidsmakers erkennen wel in dit verband de belangrijke betekenis van de thuissituatie voor een zo vlot mogelijk doorlopen van de schoolperiode door de leerlingen. Hierover lezen wij:

"Voor een goed inzicht in de onderwijscarrière van elke individuele leerling is informatie over de thuissituatie van belang. Daarom zullen ouderparticipatie en huisbezoek door leerkrachten worden gereactiveerd. De oprichting van oudercommissies voor elke school zal worden ondersteund."

Dat men zich bewust is van de grote invloed van de heersende sociaal-ecomische ontwikkelingen op het toekomstperspectief van de jeugdigen blijkt uit het volgende citaat:

"De Regering is zich ervan bewust dat jeugdigen niet gevrijwaard worden van de gevolgen van de sociaal-maatschappelijke realiteit en dat zij ernstige belemmeringen ondervinden in de ontwikkeling naar zelfredzaamheid en bij het actief en volwaardig participeren in de maatschappelijke processen. De Regering zal daarom een beleid uitvoeren dat de jonge generatie als geheel de ruimte biedt zich voor te bereiden op een zelfstandig bestaan. De Regering zal bij het treffen van maatregelen en voorzieningen op de gebieden van werkgelegenheid, huisvesting, rechtspositie en welzijn speciale aandacht besteden aan de jongeren. De Regering zal speciale aandacht besteden aan jeugdigen in kansarme milieus, achterstandsgebieden en jongeren die een achterstand hebben op terreinen als onderwijs en arbeid en bovendien vaak geconfronteerd worden met drugsproblemen en andere vormen van criminaliteit. Door middel van het jeugdbeleid zal, onder andere door het buurtwerk met zijn preventieve, begeleidende en resocialiserende functie, specifieke aandacht aan deze groepen van jongeren worden besteed, teneinde hen de gelegenheid te geven om tot volle wasdom te komen en zodoende als volwaardige leden van de gemeenschap deel te nemen aan de maatschappelijke processen."

In de paragrafen Justitie en Volksgezondheid van de Regeringsverklaring wordt over ontwikkelingen en te nemen maatregelen op het gebied van de jeugdzorg zeer weinig vermeld. Gewezen wordt op het intensiveren van de voorlichting aan burgers, vooral op scholen, over misdaadpreventie en de ondersteuning van preventieve programma's. Voorts wordt melding gemaakt van het plan voor de bouw van een jeugdopvoedingsgesticht buiten de muren van de Centrale Penitentiaire Inrichting (CPI) en de uitvoering van drugspreventieprogramma's onder jeugdigen.

In de paragraaf Volksgezondheid die op de jeugd betrekking heeft wordt aangegeven dat de nadruk zal worden gelegd op een intersectorale beïnvloeding van de gezondheid door activiteiten op het gebied van voeding en voedselproductie, drinkwatervoorziening, sanitair en milieubescherming, basisonderwijs, huisvesting en werkgelegenheid. De nadruk zal worden gelegd op de integratie van preventieve componenten in de primaire gezondheidszorg zoals vaccinaties, moeder-en-kindzorg, borstvoeding, kindervoeding en jaarlijkse planning. Bijzondere aandacht zal gegeven worden aan de bescherming van kinderen tegen huiselijk geweld en seksueel misbruik en aan het terugdringen van het sterftecijfer van moeder en kind ten gevolge van complicaties rond de zwangerschap en geboorte. Ten slotte wordt vermeld, dat overgegaan zal worden tot het opzetten van centra voor de opvang, rehabilitatie en resocialisatie van drugs- en alcoholverslaafden.

Ofschoon niet concreet wordt aangegeven hoe alle gewenste ontwikkelingen in het kader van de jeugdhulpverlening zullen worden aangepakt, mogen wij aannemen dat de Regering van plan is bijzondere aandacht te besteden aan jonge Surinamers. Dit zal zij samen doen met particuliere organisaties die op het gebied van de jeugd werkzaam zijn. Als belangrijke problemen, waarvan sommige ook door ons onderzoek duidelijk als zodanig werden geïdentificeerd, noemen de beleidsmakers dat van het grote aantal drop-outs, de grote werkloosheid onder jongeren, het drugs- en alcoholgebruik en het zittenblijven.
Door informatie over de thuissituatie van de jeugdigen en participatie van de ouders hoopt de regering een positieve onderwijscarrière van jongeren in kansarme milieus en achterstandsgebieden te ondersteunen.
Door middel van het jeugdbeleid hoopt zij het buurtwerk te betrekken bij zijn preventieve, begeleidende en resocialiserende functie met als doel vooral de kansarme jongeren perspectieven te bieden voor een goede toekomst. Het ministerie van Justitie zal niet alleen de drugs- en misdaadbestrijding, maar ook de delinquentenzorg bijzondere aandacht geven terwijl het ministerie van volksgezondheid vooral de primaire gezondheidszorg en de bescherming van de jeugd ter hand neemt.

Met het voorgaande (de punten a, b en c) hebben wij duidelijk gemaakt waarom wij gekozen hebben voor bepaalde vormen of combinaties van vormen van SMW die goed in de Surinaamse situatie passen**.**
Uit de ontwikkelingen op het gebied van onderwijs en jeugdzorg kunnen wij constateren dat de meeste zaken die door de Regering als problemen bij de jeugd worden ervaren door ons onderzoek worden bevestigd (slechte thuissituaties, drugsproblemen, verzuimproblemen enz.) Over plannen en maatregelen die vooral een goede gezondheid van de jeugd zullen moeten garanderen worden slechts algemene mededelingen gedaan. De kernconclusie die wij uit het voorgaande mogen trekken is, dat Onderwijs en Jeugdzorg in Suriname alles behalve gezond zijn. In dit verband is de luide roep van actoren in het onderwijsveld om een efficiëntere en effectievere hulpverlening en didactische begeleiding te begrijpen.

Welke zullen, tegen de achtergrond van het voorgaande, de randvoorwaarden voor een verantwoorde invoering van het SMW en het functieprofiel van de SMW'er in de Surinaamse situatie moeten zijn?

-d- Enkele belangrijke randvoorwaarden voor een verantwoorde invoering van het schoolgericht maatschappelijk werk

In § 11.2 hebben wij onze keuze voor de vorm van SMW die wij voor de Surinaamse situatie geschikt achten aan de orde gesteld. Het schoolgericht maatschappelijk werk (SGMW) vanuit het Algemeen Maatschappelijk Werk, dat een grote omvang heeft, was voor ons de beste vorm. Het spreekt vanzelf dat voor een verantwoorde invoering van deze werksoort aan een aantal randvoorwaarden voldaan zal moeten worden. In de eerste plaats is het belangrijk om te weten in welke vorm de SGMW zal worden ingevoerd. Gezien de zeer zwakke sociaal-economische situatie in Suriname lijkt de gedecentraliseerde, kleinschalige projectvorm de meest verantwoorde. Met gedecentraliseerde projectvorm wordt bedoeld, dat in elk der districten projecten van start gaan waarbij een aantal scholen wordt betrokken met een relatief groot aantal probleemleerlingen. De belangrijkste voordelen van deze projectvorm zijn o.a. dat een efficiënt gebruik van het beschikbare kader kan worden gemaakt, de kosten kunnen worden

beheerst, een directere aansluiting op de door betrokken scholen en buurt (regio) aangekaarte problemen gemakkelijk is, bij positieve resultaten (na evaluatie) het vervolg beter gegarandeerd is, in alle districten reeds afdelingen voor AMW bestaan die bij de sturing van het project een ondersteunende rol kunnen vervullen en nieuwe samenwerkingsverbanden grotere kans van slagen hebben binnen een kleinschalig (dus overzichtelijk) project. Hierdoor bestaat voor een integrale aanpak ook een grotere kans van slagen.

In Nederland zijn positieve ervaringen opgedaan met projectstructuren die werden gevormd door een projectteam (samengesteld uit uitvoerders van de betrokken instellingen en de scholen), een projectcoordinator, een onderzoeker en een klankbordgroep (Van Weezel; 1997). In dit verband werd het belangrijk geacht dat er een duidelijke vastlegging van de relatie tussen SGMW en AMW moet plaatsvinden om verwarring van verantwoordelijkheden die zich bij de uitvoering en financiering kunnen voordoen te voorkomen. Ook de vastlegging van samenwerkingsafspraken met alle betrokken diensten (instellingen) is belangrijk (regelmatige evaluatie is in dit verband noodzakelijk) evenals een verantwoorde introductie van het SGMW op de scholen. In dit verband is de afbakening van de grenzen van de samenwerkende werksoorten een vereiste. Ten slotte is het duidelijk vastleggen van gemaakte afspraken over de financiering van de projecten om stagnatie bij de projectuitvoering tot een minimum te beperken noodzakelijk.
Suriname zou op een identieke wijze de in het voorgaande aan de orde gestelde werkwijze kunnen overnemen.

Stroomschema voor invoering van SGMW binnen het primair onderwijs vanuit een organisatie van AMW

De ervaringen in Rotterdam (Nederland) met het stroomschema in onderstaande figuur waren zeer positief. In grote lijnen staan wij volledig achter dit schema (Van Weezel 1997; p. 14). Vanwege de algemeenheid van het schema zou het in elk land (dus ook in Suriname) kunnen worden gehanteerd.
Stroomschema invoering SMW

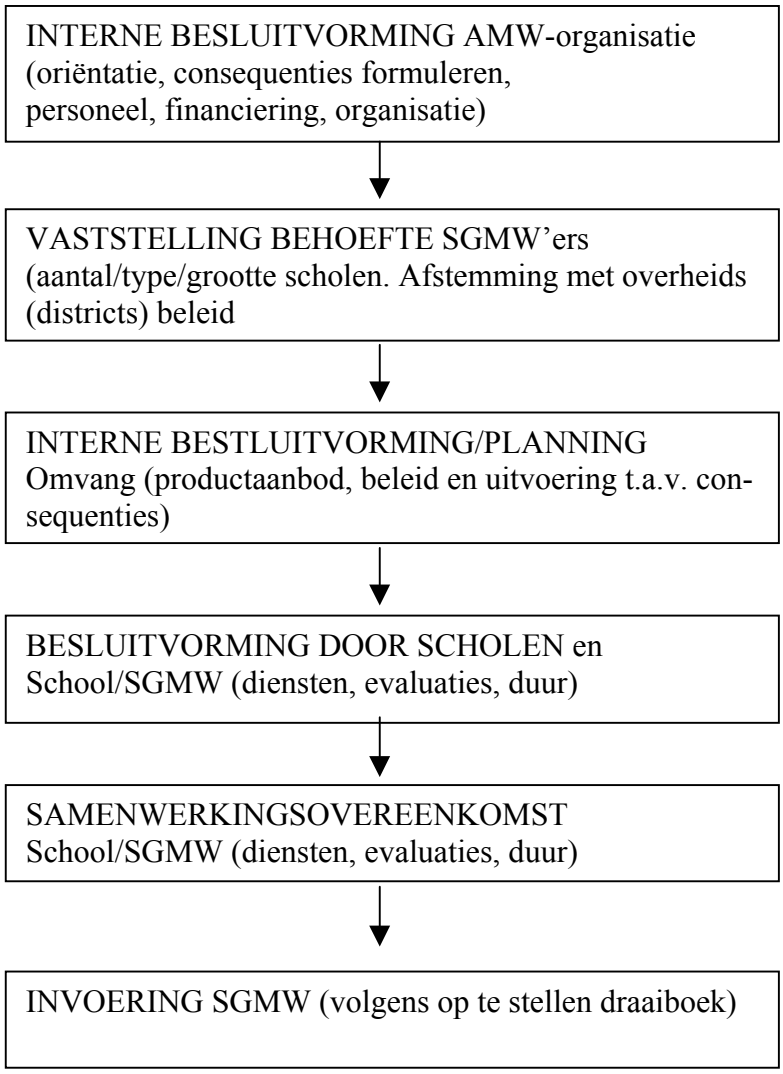

Aan het stroomschema worden de volgende fasen verbonden:

Fase 0: (1 tot 2 maanden): kennismaking, netwerk.
Fase 1: 2 maanden profilering/positionering SGMW eerste evaluatie.
Fase 2: 7 tot 8 maanden procesmatig uitvoeren van SGMW tweede evaluatie.
Fase 3: na 1 jaar: evaluatie en besluit over (structurele) integratie.

Opmerking:
Na fase 3 zou er voldoende inzicht verworven moeten zijn over de meest verantwoorde structuur van een te vormen stuurgroep, die de uiteindelijke verantverantwoordelijkheid krijgt voor het product van de werkzaamheden.

De Surinaamse schoolmaatschappelijk werker

Maatschappelijk werk is een oud beroep dat zich richt op mensen en hun omgeving. Het biedt methodische, procesmatige hulp wanneer op een bepaald gebied problemen zijn (de la Rie, 1997). Het Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW) richt zich op de hele bevolking. Het maatschappelijk werk kan zich echter, zoals gebleken is, ook op specifieke doelgroepen richten. Het schoolmaatschappelijk werk is zo'n specialisme dat naast de basisvaardigheden als maatschappelijk werker, afhankelijk van de doelgroep, een aantal vaardigheden, die eerder in § 10.3.1 zijn aangegeven, vereist.

Om volledig op het schoolmaatschappelijk werk gericht te zijn, is het aan te bevelen dat de maatschappelijk werker een bijscholingscursus tot SMWer volgt. Het spreekt vanzelf dat voor de Surinaamse SMW bij deze vorming de Surinaamse maatschappelijke realiteit het basisuitgangspunt zal moeten vormen.

In het algemeen zullen de kennis en vaardigheden van een ervaren maatschappelijk werker in het AMW van pas komen bij het SMW, bijvoorbeeld, de brede oriëntatie op diverse probleemgebieden, de ervaring met gezinsdiagnostiek/behandeling, de ervaring met de samenwerking met andere instanties, de coördinatie van zorg (casemanagement) en de bekendheid met de wijk. Vooral om deze redenen geven wij er de voorkeur aan dat in Suriname zoveel als mogelijk ervaren (bijgeschoolde) maatschappelijk werkers worden ingezet, die bekend zijn met de wijk waar de school (scholen) staat (staan). Een combinatie van AMW-werkzaamheden en SMW- werkzaamheden werkt in het algemeen goed omdat beide activiteiten elkaar aanvullen. Het ministerie van Sociale Zaken en Volkshuisvesting in Suriname beschikt over een aantal algemeen maatschappelijk werkers die na bijscholing in de projectfase van de invoering van het SGMW zouden kunnen worden ingezet. Binnen het ministerie van Onderwijs bestaan er op HBO-niveau voldoende instituten (bijvoorbeeld de faculteit der Maatschappij Wetenschappen van de Anton de Kom Universiteit, de Academie voor Hogere Kunst en Cultuur) die na voorstudie een verantwoorde opleiding kunnen opzetten en/of bestaande opleidingen kunnen aanpassen voor de vorming van schoolmaatschappelijk werkers. Op deze opleiding (en) zal uiteraard het beroepsprofiel een belangrijk uitgangspunt moeten vormen. Het algemeen beroepsprofiel van de maatschappelijk werker is, zoals verwoord door de NVMW (1996), vrij universeel van aard en kan dus ook heel goed op de Surinaamse maatschappelijk werker van toepassing zijn. In dit beroepsprofiel worden vier kerntaken genoemd in het kader van de beroepsuitoefening:

1. het verzorgen van psycho-sociale hulpverlening, uitgesplitst in werkzaamheden ten behoeve van intake en diagnose, de uitvoering van de hulpverlening en de afsluiting van de hulpverlening;
2. het verzorgen van concrete en informatieve hulpverlening, uitgesplitst in werkzaamheden in het kader van informatieoverdracht, advisering, verwijzing en ondersteuning van de cliënt bij de effectuering van de hulpverlening elders;
3. het verrichten van onderzoek en rapportage;
4. signalering, belangenbehartiging en preventie.

De beheersing van deze kerntaken wordt ook voor de schoolmaatschappelijk werker noodzakelijk geacht.
De kerntaken kennen in het SMW een specifieke uitwerking en toepassing in verband met de gerichtheid van de werkzaamheden op leerkrachten, ouders en jeugdhulpverleners in hun relatie tot de primaire doelgroep van kinderen. Dit laatste bepaalt het kader van de gesprekscontacten, de doelstelling en afbakening van het SMW en de afstemming van het SMW op aangrenzende begeleidingsvormen voor kinderen en ouders binnen en buiten de school. Als gevolg hiervan dient het algemene beroepsprofiel omgezet te worden in een functieprofiel met een eigen opbouw en met specifieke accenten.
Voor de Surinaamse maatschappelijk werker zullen deze eigen opbouw en specifieke accenten direct bepaald moeten worden door de maatschappelijke realiteit in het algemeen en de concrtete situaties (leef- en werkmilieus) van leerlingen, leerkrachten en ouders in het bijzonder. In dit verband wijzen wij op de methode van het vindplaatsgericht werken dat veel ingang gevonden heeft in de dagelijkse hulpverleningspraktijk in Europa (o.a. in Nederland). Hier wordt ervan uitgegaan dat een hulpverleningsmethode niet alleen gebaseerd moet zijn op een gefundeerde theorie maar dat zij ook economisch

en liefst op grote schaal toepasbaar moet zijn. De drie werkdoelen om dit te bereiken zijn volgens van Susteren (1991): het betrekken van de omgevingsfactoren, het leggen van een frequenter contact binnen een regio rondom eenzelfde populatie en het verlenen van hulp zo dicht mogelijk bij de persoonlijke leefwereld van de cliënt. Zeer belangrijk zijn daarbij natuurlijk de mogelijkheden en grenzen binnen de terreinen van onderwijs en jeugdhulpverlening.

Waar zou nog meer op gelet moeten worden bij de omzetting van het beroepsprofiel van het SMW in een functieprofiel?
Een exercitie met betrekking tot de omzetting van een beroepsprofiel naar een functieprofiel is in opdracht van de Dienst Stedelijk Onderwijs uitgevoerd door de Ichthus Hogeschool Rotterdam. Het ontwikkelde functieprofiel, dat zeven kerntaken omvat, zou naar onze mening voor Suriname als leidraad kunnen worden overwogen. Bij de uitwerking van de taken kunnen deze, afhankelijk van de lokale omstandigheden, eventueel worden aangepast.

De kerntaken (Rondelez, 2000) omvatten:
1. Vormgeving van de zorgverbreding in het primair onderwijs
   a. participatie in het schoolsysteem
   b. vertegenwoordiging van de eigen instelling
2. Kortdurende psycho-sociale hulpverlening aan ouders in relatie tot de omgang met hun kinderen of aan kinderen zelf
   a. werkzaamheden ten behoeve van de intake en diagnose
   b. werkzaamheden ten behoeve van de uitvoering
   c. werkzaamheden ten behoeve van de afsluiting
3. Kortdurende concrete en informatieve hulpverlening aan ouders of kinderen en aan leerkrachten:
   a. werkzaamheden in het kader van informatie-overdracht
   b. werkzaamheden in het kader van advisering.
4. Verwijzing en coördinatie
   a. werkzaamheden in het kader van verwijzing
   b. werkzaamheden ter bestendiging of in plaats van de verwijzing
5. Preventie en consultatie
   a. werkzaamheden gericht op ouders of kinderen
   b. werkzaamheden gericht op leerkrachten
6. Signalering en belangenbehartiging met betrekking tot het schoolklimaat
   a. algemene signalering
   b. specifieke signalering en ondersteuning
7. Registratie en rapportage.

Uit deze kerntaken en de specificaties daarvan, kunnen ten slotte de eigenlijke kwalificaties van de Surinaamse SMW'er afgeleid worden. Deze omvatten in het algemeen kennis, inzicht, attitude en vaardigheden met betrekking tot de kerntaken. Bij de afleiding van deze kwalificaties zal met de lokale omstandigheden rekening moet worden gehouden, wat in de praktijk van het schoolmaatschappelijk werk in het algemeen neerkomt op activiteiten ten aanzien van ouders, leerkrachten, school, gezin, buurt en andere teams.
Met betrekking tot deze zaken verschaffen onze onderzoeksresultaten een algemeen beeld over de concrete Surinaamse maatschappelijke werkelijkheid. Zo blijkt bijvoorbeeld dat het grootste deel van de ouders met probleemleerlingen zich in de lagere sociale milieus bevinden. Belangrijke factoren die deze ouders belemmeren optimaal te participeren in het proces van de bestaande hulpverlening aan hun kinderen zijn: slechte huisvesting, gering inkomen (armoede), onbereikbaarheid van de meest elementaire basisvoorzieningen (zoals gezondheidszorg) en gebrekkige voorlichting over de bestaande hulpverlening.

Wij mogen uit het voorgaande concluderen dat de technische kant (de benodigde vaardigheden), die inherent zijn aan het beroep van SMW'er, in feite niet plaats- (land)gebonden is. Pas bij de omzetting van het beroepsprofiel in een functieprofiel, dat direct op de maatschappelijke realiteit betrekking

heeft, zullen er grote verschillen bestaan tussen bijvoorbeeld de Nederlandse en de Surinaamse SMW'er.

De bedoeling van elke hulpverlening is dat deze zo effectief mogelijk is. Dit betekent in de praktijk dat de meest effectieve vorm van hulpverlening er één is die zich richt op de juiste wortels van de problemen. Afhankelijk van deze vindplaatsen en problemen zal de SMW'er aangepaste methodieken moeten hanteren. Hierbij zullen zoveel mogelijk bronnen in het totale netwerk geactiveerd moeten worden. Wij denken in dit verband aan strategieën die ontwikkeld zijn voor het bereiken van sociale en materiele steun (Barletta, 1991; van der Laan, 1996). Voor een efficiënte en effectieve Surinaamse hulpverlening zal -gezien de aard van de eerder beschreven maatschappelijke problemen in het land- vooral in het kader van de training van de Surinaamse maatschappelijk werker in het algemeen en de schoolmaatschappelijk werker in het bijzonder, aan deze strategieën grote aandacht moeten worden besteed. De Surinaamse SMW'er zal een volledig op de maatschappelijke werkelijkheid gerichte, intensieve en persoonlijke training moeten ondergaan.

-11.3- Een model voor integrale sociaal-pedagogische hulp en didactische begeleiding

Voor een goed begrip van het door ons te presenteren model voor integrale sociaal-pedagogische hulpverlening en didactische begeleiding in het primair onderwijs in Suriname plaatsen wij enkele opmerkingen vooraf.
Bij dit model zijn betrokken:

- de drie bij ons onderzoek (Fase II) naar voren gekomen belangrijkste hulpverleningsinstanties die in § 8.4 uitvoerig zijn besproken:
  - de Dienst Begeleiding (Diagnostisch Team)/ ministerie van Onderwijs
  - het Pedologisch Instituut (PI)/ ministerie van Onderwijs
  - het Medisch Opvoedkundig Bureau (MOB) / ministerie van Volksgezondheid
- de (bestaande) diensten:
  - Algemeen Maatschappelijk Werk/ ministerie van Sociale zaken
  - Dienst Jeugdzaken/ministerie van Onderwijs
  - Dienst Arbeidsbemiddeling/ ministerie van Arbeid, Technologische ontwikkeling en Milieu.
- de dienst Schoolmaatschappelijk Werk (SMW) (de enige nieuwe instelling binnen het model).

In ons model zal het Pedologisch Instituut (PI) geïntegreerd worden in de dienst Begeleiding. Deze en de andere reeds bestaande diensten zullen de nodige herstructureringen ondergaan. Voorts zullen, waarnodig, aanvullingen bij de diensten worden aangebracht en niet of nauwelijks bestaande samenwerkingsverbanden van deze diensten met andere instellingen duidelijk worden aangegeven. Om de daarvoor in aanmerkingkomende kinderen uit alle districten bij de hulpverlening te betrekken zullen de diensten Begeleiding en SMW, in alle districten over secties (ten behoeve van deze gebieden) beschikken.

Zoals in § 11.2 werd aangegeven zal het in te voeren Schoolgericht Maatschappelijk Werk (SGMW) als brug fungeren tussen het onderwijs en de bestaande voorzieningen binnen de jeugdzorg. Uit de resultaten van ons onderzoek (Fase I en II, hoofdstukken 7, 8 en 9) is duidelijk naar voren gekomen dat er van een integrale aanpak van de problematiek van kinderen/leerlingen in het primair onderwijs in Suriname geen sprake is. In het door ons ontwikkelde model zijn niet alleen de basisuitgangspunten (§ 10.1, inleiding) gehanteerd, maar hebben wij ook ingespeeld op de eerder aan de orde gekomen behoeften in het veld en de plannen van de overheid. Eén van de belangrijkste wensen binnen het ministerie van Onderwijs is om over een overkoepelende dienst te beschikken, die zowel de totale schoolbegeleiding als de maatschappelijke begeleiding door middel van een nauwe samenwerking met andere diensten binnen de jeugdzorg in een multidisciplinaire setting ter hand kan nemen (zie het gestelde hierover in § 9.3). Onze oplossing hiervoor is, gevoegd bij het streven van de regering naar decentralisatie van bestuur, het opzetten van een Dienst voor Begeleiding en Diagnostiek met secties ten

behoeve van de doelgroep in alle tien districten.Voorts wordt het PI, zoals eerder aangegeven, geïncorporeerd in deze dienst, zodat de didactische begeleiding naar het reguliere onderwijs toe ook een arm krijgt naar het speciaal onderwijs. De subafdeling van de dienst Begeleiding, het Onderwijs Ondersteunings Centrum (O.O.C.) wordt, gezien de inhoud van de werkzaamheden, ondergebracht bij de nieuwe (nog vorm te geven) centrale Dienst Schoolmaatschappelijk werk. De andere subafdelingen van de dienst voor Begeleiding en Diagnostiek zijn de afdelingen Begeleiding, Diagnostiek en Logopedie. De dienst Begeleiding zal binnen het ministerie van Onderwijs een direct samenwerkingsverband onderhouden met de Afdelingen Inspectie Lager Onderwijs en de Afdeling Curriculum Ontwikkeling.
Het Medisch Opvoedkundig Bureau concentreert zich, gezien zijn situering bij het ministerie van Volksgezondheid, vooral op het medische aspect van de jeugdzorg. Het maatschappelijke aspect van deze dienst komt in het nieuwe model onder de verantwoordelijkheid van de centrale Dienst Schoolmaatschappelijk werk. Het MOB behoudt daardoor haar reeds bestaande secties medisch, fysiotherapie, voor- en vroegschoolse educatie en speltherapie.

De Dienst Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW) van het ministerie van Sociale zaken beschikt reeds over diverse secties die naar de verschillende districten toe gericht zijn. De Dienst Schoolmaatschappelijk Werk zal daarmee in verbinding staan omdat SMW immers hier een vorm vanuit het AMW is. Belangrijke afdelingen van de dienst AMW die een ondersteunende functie bij de hulpverlening zullen hebben, zijn: de dienst jeugdzorg, de dienst kindervoeding, het bureau gehandicaptenzorg, het opvangcentrum voor jongeren, en de dienst sociale woningbouw.

De Dienst Jeugdzaken van het ministerie van Onderwijs zal uit drie secties bestaan: de sectie buurt- en clubhuiswerk, de sectie internaten en tehuizen, de sectie crèches en peuterscholen. Deze dienst zal nauwe en formelere samenwerkingsverbanden moeten onderhouden met: de consultatie bureaus en ziekenhuizen (ministerie van Volksgezondheid), de afdelingen Jeugdzaken, Kinderpolitie en Kinderbescherming (ministerie van Justitie), een nog op te richten overkoepelende organisatie van particuliere instanties voor jeugdhulpverlening en de dienst arbeidsbemiddeling (ministerie van Arbeid)

Centraal als brug tussen de vier genoemde kerndiensten van het model (Dienst Begeleiding en Diagnostiek -MOB- Dienst jeugdzorg - Dienst Algemeen Maatschappelijk Werk) staat de Dienst Schoolmaatschappelijk werk (direct verbonden met de Dienst AMW van het ministerie van Sociale zaken).
De diensten die het model hanteren zullen vanwege de directe betrokkenheid naar de doelgroep (het kind in het onderwijs) en naar de SMW'ers (het opleidingsaspect) toe, ressorteren onder het ministerie van Onderwijs en Volksontwikkeling. Voor een schematische voorstelling van het ontwikkelde model verwijzen wij naar de volgende pagina.

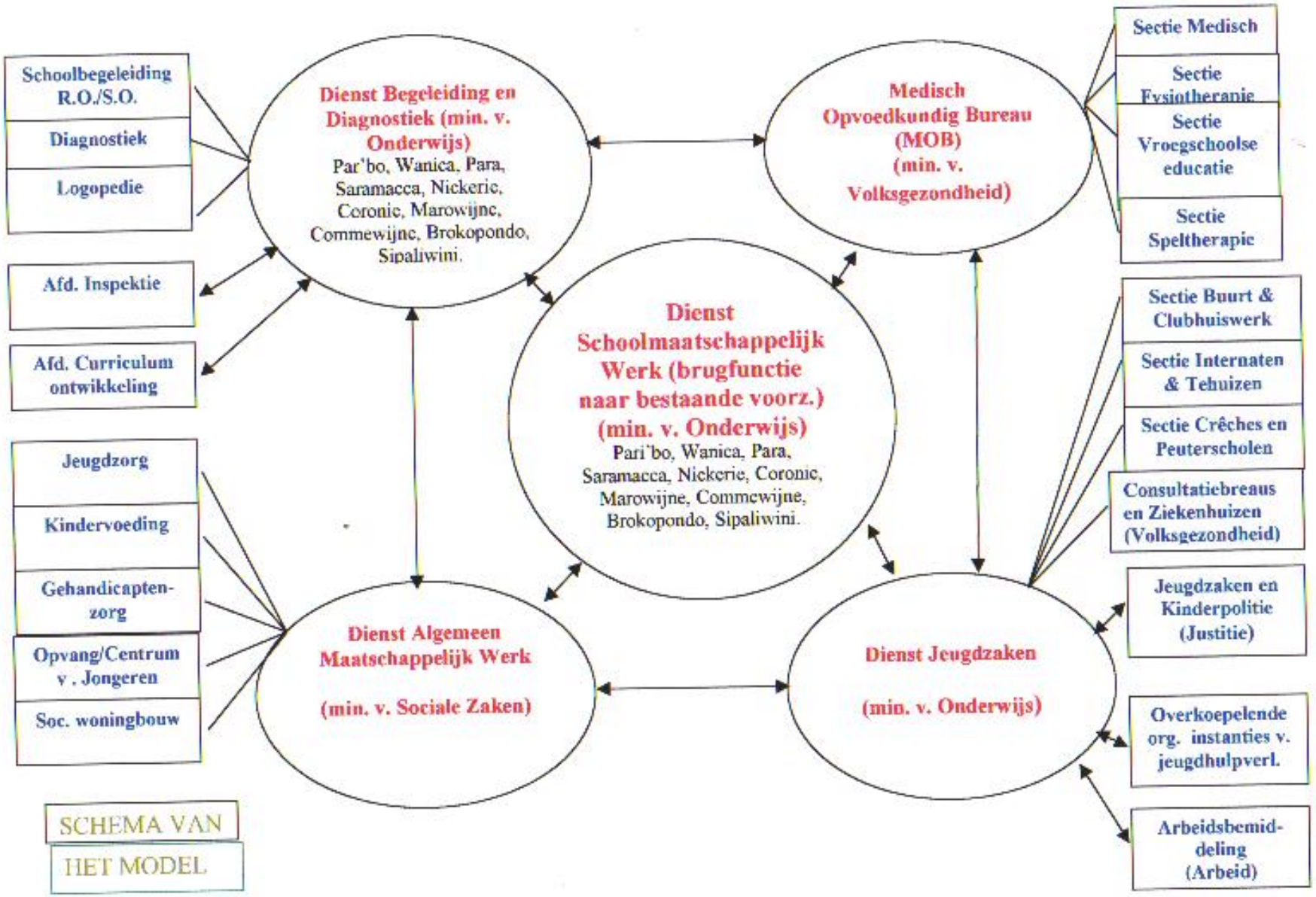

SCHEMA VAN HET MODEL

De werkwijze van het ontwikkelde model voor hulpverlening in de praktijk

De kracht van dit model van hulpverlening zal vooral liggen in de mate van zorgvuldigheid waarmede de samenwerking tussen school en hulpverleningsinstellingen plaatsvindt. Daar de instellingen binnen het model momenteel onder diverse ministeries ressorteren, zal het niet alleen door al deze partijen gedragen moeten worden, maar zal het ook de volledige medewerking moeten hebben van districtsbesturen, basisscholen, schoolbesturen en sleuteldiensten van het MINOV, zoals het Bureau Lager Onderwijs (BLO) en de Inspecties Lager en Speciaal Onderwijs.

Met het model zal, zoals wij in § 10.4 hebben aangegeven, de Surinaamse school een nieuwe discipline in huis halen. Ook zal de hulpverlening voor een groot deel haar werkzaamheden verplaatsen naar het belangrijk opvoedingsmilieu (de school) en daar buiten.

Met de introductie van het schoolmaatschappelijk werk worden nu hulpverleningsinstellingen en scholen op een directe wijze aan elkaar gekoppeld. Het is immers in dit model de taak van het SMW om behalve een behandelende ook een bemiddelende en coördinerende rol (brugfunctie) te vervullen. Dit is vanuit de specifieke deskundigheid van de SMW'er goed mogelijk. Het is de bedoeling van het schoolmaatschappelijk werk dat alle partijen gedurende het gehele proces van hulpverlening met elkaar verbonden blijven. Bij verwijzing van de leerling naar andere instanties voor specialistische hulp blijft de SMW'er de school op de hoogte houden van de voortgang van de hulpverlening. Door deze brugfunctie zal de SMW'er reeds in de fase van diagnose moeten worden betrokken. De centrale doelstelling van het schoolmaatschappelijk werk is immers:
het realiseren en coördineren van een preventief en curatief aanbod – vanuit de kerntaken in samenhang met de mogelijkheden van gezin, school en maatschappij (buurt) – op door kinderen, ouders, leerkrachten of de school gestelde vragen.
Dit aanbod moet een bijdrage zijn tot het creëren van optimale ontplooiingsmogelijkheden voor het kind op de basisschool en in zijn/haar omgeving (Broekhuis, 1998). Een groot deel van het werk van de schoolmaatschappelijk werker bestaat in het daadwerkelijk hulp bieden aan ouders. Het is daarom belangrijk dat de dienst SMW, zoals eerder vermeld, in alle (tien) districten over verschillende secties moet beschikken.

Werkwijze

Eerste fase
Vaak hebben ouders en/of kinderen hulp nodig. Met hun vragen en problemen gaan ze meestal niet naar de reguliere hulpverleningsinstanties maar naar de school. Wij mogen daarom aannemen dat de hulpvragen voor een groot deel niet rechtstreeks van ouders en kinderen komen, maar dat die in het algemeen door leerkrachten en/of schoolleiders gesteld worden.

Tweede fase
In de tweede fase volgt het overleg tussen de hulpverlenende instanties en de betrokken leerkracht of schoolleider. Het doel is dan om samen een diagnose te stellen en een werkwijze uit te stippelen. De bijdrage van de schoolmaatschappelijk werker betreft vooral de kennis van de problemen die in de thuissituatie spelen. Dit overleg heeft een positief effect op het eigen diagnostisch vermogen van de school wanneer het om sociaal-emotionele problemen en problemen in de thuissituatie gaat. Om het probleem dat is aangemeld helder te krijgen en om een goede diagnose te kunnen stellen, worden door de schoolmaatschappelijk werker verschillende activiteiten ondernomen, zoals gesprekken met leerkrachten en ouders. Voorts het leggen van contacten met andere instanties (huisarts, arts, logopediste) en observatie in de klas of, indien nodig, een buitenschoolse situatie.

Het zal duidelijk zijn dat regelmatig contact tussen SMW'er en de leerkracht/schoolleider de hulpverlening versterkt en versnelt. De informatie die de leerkracht/schoolleider aan de SMW'er geeft, is voor zijn werk zeer belangrijk.
Bij gedrags- en opvoedingsproblemen van het kind verleent de schoolmaatschappelijk werker meestal zelf hulp. Bij problemen in de gezinssituatie die niet direct met het kind te maken hebben, met

name bij materiële en/of relatieproblemen, wordt doorverwezen naar het algemeen maatschappelijk werk. De schoolmaatschappelijk werker kan in andere gevallen, waar nodig, het kind ook verwijzen naar de schoolbegeleidingsdiensten of de Dienst Jeugdzaken.

Derde fase
Wanneer ouders zijn doorverwezen naar een andere vorm van hulpverlening, blijft de schoolmaatschappelijk werker het verloop van de hulpverlening volgen door te informeren bij de instanties en in gesprek te blijven met de ouders. Door betrokkenheid tegenover de ouders te tonen en de kennis van de werkwijze van hulpverleningsinstanties kan de schoolmaatschappelijk werker de kloof tussen de betrokken instanties overbruggen. Gaat het om specifieke leerproblemen, dan heeft de schoolmaatschappelijk werker een beperkte functie omdat de directe behandeling door de specialisten van een bepaalde aangewezen dienst (bijvoorbeeld de dienst Begeleiding) verricht wordt. Wel is het zo dat ook in deze gevallen de SMW'er het verloop van de begeleiding (behandeling) op de voet volgt, informatie vraagt aan de betrokken instantie en contact blijft onderhouden met de ouders.

Vierde fase
Bij de evaluatie van elk probleemgeval speelt het samen (door de SMW'er en de andere functionarissen van de betrokken diensten) opgestelde behandelings-/begeleidingsplan (na de Ie en IIe fase) een zeer belangrijke rol. Hier was immers aangegeven wat de doelstellingen zijn die men hoopte te bereiken. Bij de evaluatie kan worden nagegaan in hoeverre deze zijn bereikt.

Belangrijk bij het gehele proces van behandeling/begeleiding zijn de activiteiten die de SMW'er moet uitvoeren:
- het in- en uitvoeren (registratie van basisgegevens);
- de dossiervoering;
- het organiseren en uitvoeren van evaluatiegesprekken op scholen;
- het samenstellen van een evaluatieformulier;
- het verzorgen van een evaluatierapportage;
- contacten leggen/onderhouden met instellingen waarnaar verwezen of waarmee samengewerkt kan worden.

Zeer belangrijk binnen dit model van hulpverlening en begeleiding is de multi-disciplinaire benadering van de problemen door een team van deskundigen. Vooral in de IIe fase zal deze benadering het duidelijkst aan de orde komen.

Wat is de betekenis en waarde van een multi-disciplinaire aanpak?
Het voordeel van de multidisciplinaire aanpak is het feit dat de leden van een multi-disciplinair team (MDT) de problemen van een kind (gezin of groep) vanuit een brede deskundigheid analyseren, de leerkracht van advies dienen en wanneer hulpverlening geïndiceerd is, op een verantwoorde manier verwijzen. In het algemeen wordt een MDT per school gevormd door SMW'er, leerkrachten en jeugdhulpverleners. Ieder brengt kennis in vanuit het eigen vakgebied met betrekking tot de verschillende ontwikkelingsgebieden van kinderen (het didactische, het emotionele, het sociale, het lichamelijke) en de maatschappelijke context daarvan. Naast de genoemde functionarissen worden, indien nodig, ook verschillende andere deskundigen betrokken. Het betreft bijvoorbeeld: een schoolbegeleider, een orthopedagoog, een psycholoog, een (kinder) psychiater, een schoolarts en een schoolverpleegkundige. Enkele functionarissen kunnen een vast deel uitmaken van het team, anderen zullen op oproep deelnemen wanneer tijdens de voorbereiding van het overleg verwacht wordt dat de inbreng van hun specifieke vakkennis noodzakelijk is.

Broekhuis (1998) noemt als procesdoelen van een multidisciplinairteam: het leggen van verbindingen tussen elkaars werkgebieden, het afstemmen op elkaars taken binnen het team, het ontwikkelen van een eigen methodiek, een blijvende overlegstructuur tussen onderwijs en jeugdhulpverlening en het realiseren van een vindplaatsgerichte werkwijze, zodat kinderen en gezinnen die hulp nodig hebben, maar waarvoor de drempels naar de jeugdhulpverleningsinstelling te hoog zijn, toch worden bereikt.

Op vastgestelde tijden zullen bijeenkomsten plaatsvinden met alle hoofden van de bij de hulpverlening betrokken instellingen, samen met de hoofden van de diensten waarmee een samenwerkingsverband bestaat (als eventuele stuurgroep). In de beginfase tweemaal en daarna eenmaal per maand. Op deze bijeenkomsten kunnen de nodige afspraken worden gemaakt over de samenwerking. Voorts kunnen evaluaties worden verricht, zodat voortdurende bijstelling van het programma kan plaatsvinden.

De bijzondere betekenis van het gepresenteerde model

In de inleiding van dit hoofdstuk hebben wij aangegeven wat voor ons de uitgangspunten zijn geweest voor de ontwikkeling van het door ons gepresenteerde model. In het navolgende nemen wij deze nogmaals in beschouwing en geven aan waar hun effect in het model terug te vinden is.

De literatuurstudie (deel 1)
Door dit deel van onze studie werd het voor ons duidelijk welke richting wij zouden moeten opgaan indien de onderzoeksresultaten zouden uitwijzen dat de vigerende hulpverlening aan probleemleerlingen op de lagere scholen inadequaat zou zijn (dit is door ons onderzoek bevestigd). Als zodanig heeft het gestelde in hoofdstuk 1 het startpunt van de denkrichting voor het ontwikkelen van het model voor hulpverlening aangegeven.

De uitvoerige bespreking van de onderwijsproblematiek van Surinaamse basisschoolleerlingen in Nederland was niet alleen bedoeld als vergelijking met de lagereschoolleerlingen in Suriname, maar ook voor het verkrijgen van inzicht in de methoden van de bestrijding van onderwijsachterstand zoals deze in dat land plaatsvindt. Wij vonden hierdoor steunpunten (die uiteraard voor ons doel moesten worden aangepast) voor de ontwikkeling van het model voor hulpverlening (bijvoorbeeld, zorgverbreding in het onderwijs, voor- en vroegschoolse educatie).

Als belangrijk vertrekpunt voor de richting waarin het model ontwikkeld moest worden, gaf het gestelde in hoofdstuk 3 ons niet alleen de noodzakelijke voorwetenschappelijke kennis over de stand van zaken die betrekking hebben op probleemleerlingen in het lager onderwijs, maar ook een duidelijk inzicht in de bestaande jeugdhulpverlening in het land. Wij namen ook kennis van de visie van de beleidsmakers over het sociaal, onderwijs- en jeugdbeleid. Wat identificeren deze beleidsmakers als problemen? In welke richting zien zij de oplossing? Hierdoor konden wij niet alleen nagaan of ons onderzoek op dezelfde door hen genoemde problemen zou stuiten, wat voor een groot deel inderdaad het geval is geweest, maar ook hoe wij binnen het te ontwerpen model rekening zouden moeten houden met de door hen uitgestippelde plannen.

Het resultaat van het gestelde in hoofdstuk 4 heeft ten slotte de basis gelegd voor de opzet en inrichting van ons onderzoek. De resultaten van dit onderzoek (deel 2) vormden op hun beurt weer belangrijke basisuitgangspunten voor ons model.

De bestaande sociaal-economische situatie in Suriname

Voor ons model van hulpverlening hebben niet alleen de efficiëntie, effectiviteit en wetenschappelijke betrouwbaarheid, maar ook de betaalbaarheid als belangrijke voorwaarde gegolden. Vanwege de zeer zwakke sociaal-economische situatie in het land hebben wij ernaar gestreefd de kosten, verbonden aan de implementatie van het model, zo goedkoop mogelijk te houden. Alle betrokken diensten, op de Dienst SMW na, zijn reeds bestaande diensten, waarvan slechts bij enkele een niet erg ingrijpende herstructurering zou moeten plaatsvinden. Het model schept door zijn constructie de mogelijkheid het beschikbare kader zo efficiënt mogelijk in te zetten. De trainingen van op de schoolproblematiek gerichte maatschappelijk werkers kunnen (zie § 11.2) door bestaande opleidingen worden verzorgd.

De plaats van de aangegeven maatregelen/voorzieningen in de Beleidsnota 2001-2005 (zie ook § 3.3.)

Het ontwikkelde model geeft aan beleidsmakers de gelegenheid een belangrijk deel van de door hen gewenste oplossingen voor de geconstateerde problemen te realiseren. Dit geldt vooral voor problemen die hun oorzaken vinden in buitenschoolse factoren. Belangrijk is echter in dit verband ook te wijzen op het preventieve aspect (het voorkomen van problemen) dat door het model wordt gegarandeerd. Voor problemen waarbij vooral schoolse factoren een rol spelen, geeft het model het kader aan waarin deze kunnen worden opgelost. Eerder hebben wij voor een verantwoorde oplossing van onderwijsinhoudelijke problemen aanbevolen maatregelen te treffen op basis van door wetenschappelijk onderzoek verkregen data (zie § 9.5).

De uitgangspunten voor zorgverbreding in het onderwijs, voor- en vroegschoolse educatie en decentralisatie van de onderwijs- en jeugdhulpverlening

Het programma over zorgverbreding in het onderwijs, dat vooral in de 'Brede School' gestalte kreeg, is- evenals dat welke betrekking heeft op de voor- en vroegschoolse educatie- in § 2.5 aan de orde gesteld. De grondgedachte van de Brede School is een netwerk van onderwijs, welzijn en zorg voor kinderen en hun ouders. Zij staat voor een geïntegreerde aanpak ter verbetering van de onderwijskansen van kinderen in hun verschillende leefsituaties. Zowel deze grondgedachte als de geïntegreerde aanpak vinden wij, zij het in een aan Suriname aangepaste vorm, in ons model van hulpverlening terug. Immers, daarin kunnen probleemleerlingen en hun ouders via de centrale Dienst SMW met de vier basisdiensten (zie schema model § 11.3) in contact worden gebracht met een netwerk van voorzieningen (buurt- en clubhuiswerk /sport en recreatie), politie, speciaal onderwijs, kinderbescherming, diensten voor kindervoeding, woningbouw, volksgezondheid, arbeidsbemiddeling en diensten voor materiële en immateriële hulpverlening. Door de toepassing van de multidisciplinaire werkwijze wordt binnen het model ook de integrale aanpak van de problemen bevorderd, wat tevens een uitvloeisel is van de moderne opvattingen over sociaal-pedagogische hulpverlening aan school en leerlingen. Doordat alle districten (dus ook het binnenland) betrokken worden in de hulpverlening (door de zelfstandige units van de diensten voor Begeleiding en Schoolmaatschappelijk werk), staat het model een volledige decentralisatie voor.

Wij wijzen er ten slotte op dat het gehanteerde principe van het door ons ontwikkelde model ook in andere landen, bijvoorbeeld die in het Caribisch gebied met vrijwel dezelfde onderwijs- en hulpverleningsproblematiek, zou kunnen worden toegepast.

-11.4- Samenvatting

In § 11.1 en § 11.2 hebben wij de stand van zaken met betrekking tot het onderwijs en de jeugdzorg in Suriname aan de orde gesteld. Daaruit blijkt dat het onderwijssysteem in Suriname in zijn fundament een kopie is van het Nederlandse. Helaas is het ook na de onafhankelijkheid van het land in 1975 (nu ruim 25 jaren geleden) niet gelukt het niveau van het zich in snel tempo ontwikkelende onderwijs in het voormalig moederland (al dan niet met enige aanpassing) bij te houden. Zowel op het gebied van het onderwijs als op dat van de jeugdzorg bestaat er een grote achterstand. Van een integrale aanpak van problemen is geen sprake, terwijl het aantal probleemleerlingen op de lagere school relatief zeer groot is (resultaat van ons onderzoek/deel 2).
De uitkomsten van literatuur- en empirisch onderzoek (deel 1 en 2) hebben aangetoond dat er een enorme behoefte bestaat aan een aangepast model voor effectieve en efficiënte sociaal-pedagogische hulpverlening en didactische begeleiding ten behoeve van leerlingen in het primair onderwijs (antwoord op onze 3e vraagstelling, par. 2.5). Voor de ontwikkeling van dit model kozen wij om de volgende redenen het schoolgericht maatschappelijk werk als centraal uitgangspunt (voor gedetailleerde verantwoording zie § 11.1 en § 11.2) :

– de relatief grote groep probleemleerlingen van wie het accent van de oorzaken van hun problemen bij buitenschoolse factoren ligt;

- de luide roep van actoren uit het veld om een vorm van hulpverlening, die behalve de school ook het (totale) leefmilieu van de jeugdigen betreft;
- de noodzaak van een integrale aanpak van de onderwijsproblematiek, waarbij het schoolmaatschappelijk werk een brugfunctie zou kunnen vervullen tussen onderwijs en jeugdzorg;
- de deplorabele sociaal-economische situatie van Suriname.

Door het introduceren van het schoolmaatschappelijk werk in een schakelfunctie van onderwijs naar de bestaande voorzieningen binnen de jeugdzorg worden de aanloopkosten beperkt gehouden. Slechts de opleiding van gespecialiseerde SMW'ers en de herstructurering van bestaande diensten zullen financiële consequenties hebben.

De zaken die door de Regering als problemen bij de schooljeugd worden ervaren zijn door ons onderzoek ook als zodanig bevestigd.
Voor de invoering van het door ons ontwikkelde model is voor de kleinschalige gedecentraliseerde projectvorm gekozen, wat inhoudt dat in alle districten projecten van start zouden moeten gaan. De belangrijkste redenen voor deze keuze zijn geweest:

- het efficiënt gebruik van het bestaande kader;
- de beheersbaarheid van de kosten;
- de directe aansluiting op de door de betrokken scholen en omgeving aangekaarte problemen en behoeften;
- de grotere garantie voor vervolgtrajecten na positieve evaluatie;
- de reeds bestaande infrastructuur in de vorm van diensten in de diverse districten voor AMW;
- de grotere kans voor nauwere samenwerking binnen kleinschalige projecten, waardoor een integrale aanpak ook een grotere kans van slagen heeft.

Het is duidelijk geworden dat aan de volgende randvoorwaarden zal moeten worden voldaan bij de invoering van het SGMW:

- de duidelijke vastlegging van de relatie tussen SGMW en AMW;
- het vastleggen van de grenzen van de samenwerkende werksoorten en de samenwerkingsafspraken;
- een verantwoorde introductie van het SGMW op de scholen;
- duidelijke vastlegging van de te maken afspraken voor de financiëring van de projecten;
- regelmatige evaluatie van elke fase binnen het voorbereidingsproces.

Als stroomschema voor de invoering van het SGMW als werkvorm in relatie tot het AMW wordt het volgende voorgesteld:

- interne besluitvorming AMW-organisatie;
- vaststelling behoefte SGMW'ers;
- interne besluitvorming/planning;
- besluitvorming door scholen en districtsbesturen;
- samenwerkingsovereenkomsten school/SGMW (andere diensten, evaluaties, duur);
- invoering SGMW (volgens op te stellen draaiboek).

In § 10.3.1 komen de belangrijkste en noodzakelijke vaardigheden waarover een maatschappelijk werker in het algemeen en een schoolmaatschappelijk werker in Suriname in het bijzonder moet beschikken aan de orde. Suriname beschikt over voldoende mogelijkheden om een verantwoorde opleiding voor maatschappelijk werkers/schoolmaatschappelijk werkers op HBO-niveau op te zetten. Zowel het in Europa als in Noord-Amerika gehanteerde beroeps- en functieprofiel van de AMW'er en SGMW'er zou ook in de Surinaamse situatie als uitgangspunt voor trainingen kunnen dienen.

In § 11.3 wordt een model voor integrale sociaal-pedagogische hulpverlening en didactische begeleiding ten behoeve van leerlingen in het primair onderwijs gepresenteerd, waarbij de opzet, functie en werkwijze uitvoerig worden besproken. Vooral de door de SGMW'er te verrichten activiteiten komen uitgebreid aan de orde. Voorts wordt gewezen op de belangrijkheid van een multidisciplinaire aanpak van de problemen binnen het gepresenteerde model, om daarna -ter afsluiting- de bijzondere betekenis

van het model weer te geven door te wijzen op de manier waarop daarin de basisuitgangspunten zijn verwerkt.

-11.5- Aanbevelingen met betrekking tot het model

Voor het optimaal functioneren van het door ons ontwikkelde model wordt aanbevolen dat :

- ***een projectfase (in elk der tien districten) aan de formele instelling van het model vooraf gaat (er bestaan voldoende buitenlandse instanties die een dergelijk project willen ondersteunen). Voor de verantwoording van deze aanpak verwijzen wij naar de argumenten genoemd in § 11.2;***

- ***in het kader van een goede afstemming tussen onderwijs en jeugdzorg het instituut Interne Begeleider als experiment op de in de projectfase betrokken scholen wordt ingesteld (voor informatie over de I.B.'ers, zie bijlagen A, 17). De I.B.'ers zouden binnen het model een schakelfunctie kunnen vervullen tussen de school en de Dienst Schoolmaatschappelijk werk;***

- ***de bestaande opleiding(en) voor Algemeen Maatschappelijk Werkers op H.B.O.-niveau worden uitgebreid en een aanvang wordt gemaakt met de (na)scholingscursussen voor schoolmaatschappelijk werkers;***

- ***het speciaal onderwijs wordt doorgelicht, uitgebouwd en een duidelijke visie over deze vorm van onderwijs wordt ontwikkeld (het maatschappelijk werk binnen deze vorm van onderwijs dient te worden geëvalueerd terwijl het resultaat van deze evaluatie zou moeten leiden tot het implementeren van aangepaste vormen van schoolmaatschappelijk werk);***

- ***naast het schoolmaatschappelijk werk ook het regionaal opzetten van het buurt- en clubhuiswerk intensief wordt aangepakt. Voor het optimaal kunnen functioneren van het model zullen deze sociaal-pedagogische activiteiten, vooral met het oog op een integrale aanpak, een wezenlijke rol kunnen vervullen;***

- ***vervolgonderzoek wordt verricht in verband met het opzetten en/of aanpassen van opleidingen voor de vorming van op de concrete Surinaamse werkelijkheid gerichte schoolmaatschappelijk werkers;***

- ***een heractivering van de vereniging van in Suriname werkende maatschappelijk werkers op korte termijn plaatsvindt (hierdoor zal de kwaliteit van de beroepsuitoefening, de ondersteuning bij het werk, evenals de vestiging, versteviging en/of uitbreiding van relaties op regionaal, nationaal en internationaal niveau worden bevorderd).***